

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Львівський національний університет імені Івана Франка

Анотація. Досліджено актуальні тенденції фінансової політики в Україні, що зумовлені умовами воєнного стану внаслідок повномасштабного вторгнення РФ. Здійснено оцінку фінансової політики за такими основними показниками як видатки бюджету, податкові надходження бюджету та державний борг. Визначені ключові напрями реформування фінансової політики в контексті сталого розвитку національної економіки.

Ключові слова: бюджетно-податкова політика; державний бюджет; видатки бюджету; державний борг; національна економіка; податкові надходження.

Abstract. Current trends of fiscal policy in Ukraine, caused by the conditions of martial law as a result of the full-scale invasion of the Russian Federation, are studied. Fiscal policy was evaluated based on such basic indicators as budget expenditures, budget tax revenues and public debt. The key directions of reforming fiscal policy in the context of sustainable development of the national economy are identified.

Keywords: budget and tax policy; budget of state; budget expenditures; state debt; national economy; tax revenues.

Фінансова політика держави є ключовим вагомим важелем фінансового механізму соціально-економічного розвитку.

Під фінансовою (бюджетно-податковою) політикою розуміємо заходи уряду, спрямовані на збільшення рівня зайнятості, зниження темпів інфляції, нагромадження необхідних ресурсів задля фінансування соціально-економічних програм та стимулювання сталого економічного розвитку.

За нормальних умов фінансова політика уряду України була спрямована, перш за все, на зростання зайнятості та збільшення доходів населення, обмеження і запобігання інфляції та подолання інших кризових явищ в економіці, розвиток пріоритетних сфер та галузей, створення оптимального податкового клімату для підприємств.

Умови воєнного стану зумовлюють до нових цілей, метою яких є збільшення державних видатків на безпеку та оборону, соціально-економічний захист громадян та залучення міжнародної допомоги. Досягнення вище переліченого, в свою чергу, можливе за рахунок підвищення ставок податків, скасування або запровадження нових податків чи податкових пільг, а також скорочення нецільових видатків (військові потреби мають бути першочерговими), запозичення уряду, емісії грошей із залученням НБУ до внутрішньо-боргових операцій уряду тощо.

Спад ділової активності, спричинений активними воєнними діями, масове вимушене переміщення громадян, антикризові заходи уряду щодо послаблення податкового навантаження мали негативний вплив на формування державного бюджету. Оцінка зміни структури видатків та доходів державного бюджету дозволить прослідкувати тенденції фінансової політики в умовах воєнного стану.

Аналізуючи Закон «Про Державний бюджет України на 2024 рік» [1], бачимо, що Мінфін взяв за основу сценарій, який містить оцінки підсумків 2023 року, а також високий рівень невизначеності та непередбачуваності.

Дуже високою є ймовірність відхилення фактичних показників від запланованих. Зокрема, ключовими ризиками на 2024 рік є продовження війни та невизначеність щодо подальших шляхів її розвитку, неповернення біженців із-за кордону, недостатній рівень проведення реформ та недоотримання допомоги від міжнародних фінансових організацій та урядів. На жаль, останнє є не умовністю, а фактом, оскільки видатки у 2024 року заплановані на суму 3 трлн 355 млрд грн, у т.ч. видатки загального фонду – 3 трлн 120,6 млрд грн та видатки спецфонду – 234,5 млрд грн. Власних ресурсів (податкові та неподаткові надходження, трансферти) мало б вистачити аби профінансувати лише половину видатків – майже 1,8 трлн грн. Таким чином, дефіцит державного бюджету становить понад 1,5 трлн грн і частка державного боргу безупинно зростає.

Оцінюючи пріоритети Держбюджету-2024 в частині видатків, можна констатувати, що сектор оборони і безпеки є найбільш вагомим показником – 1 трлн 692,6 млрд грн (22,1% ВВП).

Наступними пріоритетами є соціальний захист громадян та охорона здоров'я – відповідно видатки заплановані на рівні 469,4 та 203,4 млрд грн (6 і 3% ВВП). Далі йдуть підтримка бізнесу (30,9 млрд грн) та ветеранів війни (14,3 млрд грн).

Потреба у зовнішній підтримці на забезпечення видатків, що не пов'язані зі сферою оборони і безпеки, становить близько 41 млрд дол. США. В частині залучення коштів від міжнародних партнерів на нагальні потреби держбюджету, зокрема у соціальній сфері та на гуманітарні потреби, є очікування від Сполучених Штатів Америки, Європейського Союзу, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Японії та інших донорів.

Щодо державних запозичень, то такі заплановані в обсязі 2 трлн 132 млрд грн, в т.ч. внутрішні – 525,9 млрд грн. Погашення державного боргу складає 627 млрд грн і на його обслуговування – 420 млрд грн.

Далі проаналізуємо структуру видатків Державного бюджету України за функціональною класифікацією за період 2021-2024 рр. (табл. 1)

Таблиця 1

**Структуру видатків Державного бюджету України (функціональна класифікація)
за період 2020-24 рр. (%)**

Видатки	Роки				
	2020 (факт)	2021 (факт)	2022 (факт)	2023 (факт)	2024 (план)
Усього – 100%, з них:					
Загальнодержавні функції	12,72	13,97	7,47	7,38	8,16
Оборона	9,35	8,56	42,24	52,25	51,15
Громадський порядок, безпека, судова влада	12,24	11,7	16,39	14,31	6,41
Економічна діяльність	13,11	12,14	3,53	3,35	2,32
Охорона навколишнього середовища	0,52	0,55	0,17	0,13	0,11
Житлово-комунальне господарство	0,01	0,01	0,02	0,21	0,24
Охорона здоров'я	9,70	11,44	6,81	4,47	6,15
Духовний та фізичний розвиток	0,76	1,07	0,41	0,29	0,23
Освіта	4,10	4,28	2,16	1,51	5,41
Соціальний захист та соціальне забезпечення	25,06	22,77	15,75	11,69	14,18
Міжбюджетні трансферти	12,44	13,60	5,06	4,42	5,64

Сформовано автором на основі джерела [2, 1].

Отож, як бачимо з таблиці 1, видатки на загальнодержавні функції, в т.ч. на покриття державного боргу на у порівнянні з довоєнним періодом, знизилось практично вдвічі, а у порівнянні з воєнними 2022 і 2023 рр. зросли несуттєво – менше, ніж на 1 %. Видатки на оборону, у порівнянні з 2020 р., зросли майже у 6 разів. Значно меншою є частка коштів, виділених на громадський порядок, безпеку та судову владу – майже вдвічі знижена. Зважаючи на потребу в додаткових коштах на оздоровлення ранених воїнів, збільшено на 50%, у порівнянні з минулими роками, частку видатків на охорону здоров'я.

Оцінюючи пріоритети Держбюджету-2024 в частині структури його доходів за бюджетною класифікацією (табл. 2), бачимо, що найбільші очікування від податкових платежів – майже 90 %, що вдвічі більше фактичного показника минулого 2023 р. Щодо неподаткових надходжень, то закладено показник в 10 %, хоча минулорічний показник був у тричі більшим. На частку інших доходів суми закладені на рівні минулих років.

Аналізуючи податки на доходи, можна констатувати, що серед них найбільше зростання у 2024 році закладені від ПДФО – 300,3 млрд грн (більше на 45,6%, ніж у минулому році), причому найбільші очікування від т.з. «військового ПДФО». Крім того, у 2024 році зростатиме розмір мінімальної зарплати – з 1 січня – 7100 грн, а з 1 квітня – 8000 грн, а також очікується збільшення середньої зарплати до майже 22 тис грн. Наступним у цій класифікації є податок на прибуток підприємств, доходи від якого заплановано на рівні 10,4 %, що вдвічі більше минулорічного показника. Попри очікуване зростання ділової активності та скасування 2-відсоткового єдиного податку, такі прогнози уряду видаються оптимістичними.

Внутрішні податки на товари та послуги на період 2024 р. закладені на рівні 55,5 %, що є вищим показником, ніж у довоєнні роки (інфляційні очікування, зростання обсягів імпорту та споживчих витрат, девальвація гривні тощо). Зростання очікується від надходження ПДВ з вітчизняних та імпортованих товарів – 16,35 та 28,21 %, відповідно. Такий прогноз також видається надто оптимістичним.

Щодо акцизних податків, то їхнє зростання заплановане на 50 % до минулорічних показників

(завдяки підвищенню ставок акцизу на тютюнові вироби, відновлення довоєнного оподаткування пального та його ймовірне подорожчання).

Таблиця 2

**Структуру доходів Державного бюджету України (бюджетна класифікація)
за період 2020-24 рр. (%)**

Надходження	Роки				
	2020 (факт)	2021 (факт)	2022 (факт)	2023 (факт)	2024 (план)
Усього – 100%, з них:					
Податкові надходження	79,10	85,37	53,14	45,04	89,05
1. Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	21,00	22,00	14,85	13,13	27,38
<i>Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО)</i>	<i>10,90</i>	<i>10,61</i>	<i>8,30</i>	<i>7,74</i>	<i>16,98</i>
<i>Податок на прибуток підприємств</i>	<i>10,10</i>	<i>11,39</i>	<i>6,55</i>	<i>5,38</i>	<i>10,40</i>
2. Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	4,88	6,23	4,78	2,26	3,27
3. Внутрішні податки на товари та послуги	50,08	53,90	31,85	28,00	55,50
<i>Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів</i>	<i>7,48</i>	<i>6,39</i>	<i>3,40</i>	<i>3,46</i>	<i>5,55</i>
<i>Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів</i>	<i>5,38</i>	<i>6,14</i>	<i>2,33</i>	<i>2,80</i>	<i>5,39</i>
<i>ПДВ з вітчизняних товарів</i>	<i>11,76</i>	<i>12,01</i>	<i>11,97</i>	<i>8,03</i>	<i>16,35</i>
<i>ПДВ з імпортованих товарів</i>	<i>25,47</i>	<i>29,36</i>	<i>14,16</i>	<i>13,70</i>	<i>28,21</i>
4. Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	2,83	2,94	1,47	1,52	2,78
5. Інші податки та збори	0,31	0,30	0,19	0,14	0,12
Неподаткові надходження	19,79	13,52	19,38	37,11	10,54
Доходи від власності та підприємницької діяльності	11,07	4,32	4,88	4,64	5,17
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерц. діяльн.	0,91	1,00	0,46	0,53	0,59
Інші неподаткові надходження	1,40	1,39	0,90	1,54	2,13
Власні надходження бюджетних установ	6,41	6,81	13,14	30,40	2,65
<i>Доходи від операцій з капіталом</i>	<i>0,01</i>	<i>0,03</i>	<i>0,03</i>	<i>0,00</i>	<i>0,02</i>
<i>Кошти від інших країн і міжнародних організацій</i>	<i>0,10</i>	<i>0,10</i>	<i>26,92</i>	<i>16,22</i>	
<i>Цільові фонди</i>	<i>0,02</i>	<i>0,02</i>	<i>0,01</i>	<i>0,02</i>	<i>0,02</i>
<i>Офіційні трансферти</i>	<i>0,99</i>	<i>0,97</i>	<i>0,53</i>	<i>1,61</i>	<i>0,37</i>

Сформовано автором на основі джерела [2, 1].

Попри спроби ворога не дати можливості розвиватися ні економічно, ні інформаційно, Україна намагається рухатися вперед. Маємо розуміти, що усі сьогоденні зміни у фінансовій політиці в тій чи іншій мірі є відображенням воєнного стану в державі. Якщо розглядати податкову політику, яка є одним із напрямів фінансової політики держави, то до війни тенденція до централізації повноважень у податковій сфері була пов'язана з концепцією державного суверенітету, а сьогодні концепцією державного суверенітету є внесення змін до податкового законодавства задля послаблення максимального відновлення та сприяння економічної діяльності для бізнесу.

Отож, у період воєнного стану фінансова політика потребує диверсифікації економіки за рахунок оптимізації використання наявних та пошуку незадіяних ресурсів. Виходячи з цього, головними завданнями для уряду та інших гілок влади є належне виконання ними своїх ключових функцій, створення умов для безперебійного функціонування державних фінансів, підтримка економічної діяльності та утримання макро-фінансової стабільності в країні, а також забезпечення пріоритетних напрямів в необхідних коштах та своєчасних ресурсах з метою отримання перемоги над загарбником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 9.11.2023 р. № 3460-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>
2. Індекси // Мінфін. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2021/>

Кміть Віра Мирославівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, e-mail: vira.kmit@lnu.edu.ua

Kmit Vira M. – PhD in Economics, doctor of economics, Associate Professor of the Department of Finance, Money Circulation and Credit, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, e-mail:

vira.kmit@lnu.edu.ua